

FILOZOFIJA EGZISTENCIJE

Pravac u filozofiji, nastaje oko 1930-ih, razvija se u 3 osnovne varijante:

1. Filozofija egzistencije u užem smislu (K. Jaspers)
2. Egzistencijalizam (Sartre, Camus) (Vrlo popularan nakon drugog svjetskog rata zbog veze sa književnošću)
3. Egzistencijalna filozofija (M. Heidegger)
(samo prve 2 varijante ćemo obuhvatiti u ovom izlaganju)

Primarna tema više nisu činjenice (kao npr. u pozitivizmu) već **mogućnosti**, što uvijek uključuje pojam nesigurnosti.

Čovjek se promatra kao stranac, 'bačen u svijet', zato su najčešći termini unutar ove filozofije "Dosada, mučnina, apsurd, ništa, strah, očaj, tjeskoba, smrt, lom"...

Jaspers (*Filozofija egzistencije*, to mu je i naslov glavnog dijela):

-Filozofija kao znanost među drugim znanostima je utopija, to je nemoguće
-Živimo u dehumaniziranom svijetu univerzalne zamjenjivosti svega i svakoga (vijci u stroju koje se može zamijeniti, a nijedan dio stroja ne zna koja je zapravo njegova svrha)
- Znanstvena spoznaja nije spoznaja bitka (onog po čemu sve jest to što jest, u monoteističkim religijama, bitak je Bog) ; Znanost ne određuje ciljeve života (ne bavi se vrijednostima, osim unutar etike samog istraživanja), niti odgovara na pitanje o svom vlastitom smislu (metafizičke pretpostavke znanosti, npr. spoznatljivost svijeta).

Svejedno, znanost i filozofija su usko povezane i jedna bez druge ne može. Filozofija znanosti proučava znanost na filozofski način (primjena filozofskih, a ne znanstvenih metoda u analizi same znanosti, brojni su pristupi, ne proučava se isto logika, fizika, i psihologija...).

Egzistencija uključuje slobodu, obzirom da nam znanost ne kaže koji je smisao egzistencije, kako si odgovoriti na to pitanje?

Odgovori su subjektivni (ne može biti jedan odgovor za svaku egzistenciju), no definiramo ih kroz komunikaciju (s drugima) i meditaciju (razgovor sa sobom).

Kroz to otkrivamo granične situacije (borbu, patnju i sl.) i naslućujemo transcendenciju (kontakt s Bogom je jedno od rješenja za čovjeka).

Egzistencijalizam

Zbog povezanosti s književnošću, napose romanom, ovaj pravac je u jednom trenutku posato i moda, ima veliki utjecaj na čovjekovo shvaćanje svijeta.

Sartre:

-U brojnim svojim djelima opisuje ružnoću i dehumanizaciju svijeta. Odbio Nobelovu nagradu

-Čovjek je sam odgovoran za ono što jest

-Bog ne postoji, on je ljudima samo opravdanje, objekt za prebacivanje odgovornosti (Nisam ja kriv što je xy, Bog je tako htio)...

-Glavna djela: *Bitak i ništa*, *Egzistencijalizam je humanizam*, *Kritika dijalektičkog uma*, *Mučnina*...

- Veza sa feminizmom

Mučnina (Ničeovski pojam) – Roman prati istraživača koji polako postaje svijestan da nežive predmete, kao ni svijet u cijelini apsolutno nije briga za njegovu egzistenciju. Sloboda volje je u tom kontekstu apsurdna jer ljudi pokušavaju racionalno objasniti besmisao – Kantovska analiza prostora i vremena- stvari nisu ono što mislimo da jesu, samo čovjek odbija to prihvatiti jer mu se smuči kad uvidi besmisao).

Camus:

– Glavna djela *Stranac*, *Kuga*, *Mit o Sizifu*, *Pobunjeni čovjek*

Ključno pitanje: Zašto ne izvršiti samoubojstvo?

Svaka filozofija bi prvo trebala dati odgovor na to pitanje jer

"Ustavanje, rad od xy sati, prijevoz, obrok, spavanje i tako u krug kroz ponedjeljak, utorak, srijedu u istom ritmu" zasigurno nije smisao života, već besmisleni ritual kojim bježimo od temeljne dileme nada ili samoubojstvo?

"Mi živimo od budućnosti, sutra, kasnije, doći će već vrijeme, shvatiti ćeš s vremenom".

Čovjek pripada vremenu i u njemu prepoznaje najgoreg neprijatelja jer želi sutra, iako je ono često toliko besmisleno da bi ga čitavim bićem morao odbiti. To je apsurd.

Zadaci za učenike:

1. Pronaći sažetak Camusovog djela *Stranac* (vjerojatno ste ga imali za lektiru) i izdvojiti ključne poruke tog djela (prema vašem mišljenju).

2. Pažljivo pročitati Jaspersov tekst koji se nalazi iza ovog zadatka i na temelju tog teksta i vlastitih razmišljanja odgovoriti na pitanja:

a) Koja je uloga obrazovanja danas?

b) Što uzrokuje masovno širenje znanja?

c) Jesu li danas raširenija opća ili specijalistička znanja? Zašto?

d) Koja je, prema vama, svrha obrazovanja i kako obrazovanje može utjecati na društvo (i obrnuto)?

Čovjek mase ima malo vremena, ne živi život iz neke cjeline, više ne želi pripremu i naprezanje bez neke konkretne svrhe kojom bi ih pretvorio u korist; on ne želi čekati i dopustiti dozrijevanje; sve mora odmah biti trenutnim zadovoljenjem; duhovno je postalo trenutnom zabavom.

U opstanku masovnog poretka obrazovanje svih približava se zahtjevima prosječna čovjeka. Duhovnost opada širenjem u masi, kad racionalizacija sve do plitke trenutne pristupačnosti za pukli um izaziva proces osiromašenja u svakoj vrsti znanja. S nivelirajućim masovnim poretkom nestaje obrazovani sloj koji je na temelju kontinuiranog školovanja bio razvio disciplinu mišljenja i osjećanja, po kojoj je on mogao biti odjekom duhovnog stvaralaštva. Čovjek mase ima malo vremena, ne živi život iz neke cjeline, više ne želi pripremu i naprezanje bez neke konkretne svrhe kojom bi ih pretvorio u korist; on ne želi čekati i dopustiti dozrijevanje; sve mora odmah biti trenutnim zadovoljenjem; duhovno je postalo trenutnom zabavom. Stoga je esej primjerena književna forma za sve. Novine zauzimaju mjesto knjige, a uvijek neka druga lektira dolazi na mjesto života pratećih djela. Čita se brzo. Traži se kratkoća, ali ne ona koja bi postala predmetom podsjećajuće meditacije, nego ona koja brzo posreduje nešto što se želi znati i odmah smije ponovno zaboraviti. Zapravo se više ne može čitati uz duhovno sjedinjenje sa sadržajem.

Od sada obrazovanje znači nešto što nikad ne poprima oblik, nego u iznimnom intenzitetu želi izići iz praznine, u koju se stalno iznova upada. Pojavljuju se tipične vrijednosne prosudbe. Čovjek je već odveć zasićen onim što je upravo čuo; stoga se traži novo, koje već samo svojom novinom potkupljuje. U njemu pozdravlja ono izvorno što i očekuje, a opet dopušta da ubrzo nestane, jer s tim uspijeva postupati samo kao sa senzacijom. Iz utemeljene svijesti da smo u jednom razdoblju, koje izrasta u neki novi svijet, u kojemu prošlosno više nije dostatno, rado novim nazivamo nešto što bismo učinili djelotvornim: novo mišljenje, novi osjećaj života, novu tjelesnu kulturu, novu predmetnost (neue Sachlichkeit), novo vođenje gospodarstva, itd. Da je nešto novo, postaje pozitivnom, a da nije novo — podcjenjujućom vrijednosnom prosudbom. Ako se i nema što reći, ipak imamo razum, a taj se može uposliti na teškim zadacima, kao pukom otporu; da je netko inteligentan, to postaje ocjenom koja sada mora zastupati duhovni bitak moguće egzistencije. Nema bliskosti s čovjekom, ne može se voljeti, nego samo koristiti, imati drugove i neprijatelje u apstraktnoj teoriji ili u dohvatljivim svrhama opstanka; pojedinac se, međutim, cijeni kao interesantan; on nije tu kao on sam, nego kao podražaj; podražaj prestaje kad on više ne iznenađuje. Obrazovanim slovi onaj koji je za sve to sposoban, koji djeluje novim, inteligentnim i interesantnim. Polje tog obrazovanja jest diskusija, koja je danas postala masovnom pojavom. Diskusija bi, međutim, umjesto zabave, izražene onim trima vrijednosnim prosudbama, samo onda mogla zajamčiti istinsko zadovoljenje, kad bi bila i prava komunikacija kao iskaz borbe uvjerenja ili kao priopćenje iskustava i spoznaja koje pripadaju zajednički konstituiranu svijetu.

Masovno širenje znanja i njegova izričaja uzrokuje otrcanost riječi i rečenica. U obrazovnom kaosu sve se može reći, ali tako da zapravo više ništa nije mišljeno. Neodređenost smisla riječi, čak odustajanje od pojmljivosti, koja tek povezuje duh s duhom, onemogućuje bitno sporazumijevanje. Kad je izgubljeno uporište u istinskim sadržajima, naposljetku se svjesno uzima jezik kao jezik i čini ga se predmetom nakane. Kad gledam neki krajolik kroz okno, još doduše vidim, ali kad pogled usredotočim na samo okno, više ne vidim uopće. Danas se izbjegava pomoću jezika gledati na bitak, čak se bitak zamjenjuje jezikom. Bitak treba da bude »izvoran«, dakle se izbjegava svaka uvriježena riječ, posebice uzvišene riječi koje su bile i mogle bi biti nosiocima sadržaja. Neuobičajena riječ i neuobičajen red riječi moraju stvoriti dojam izvorne istinitosti, a nove riječi dubinu. Kao da se duh sastoji od preimenovanja. Čovjek je na trenutak zadivljen onim što je iznenađujuće u jeziku, dok se i taj jezik brzo ne otrca ili se pokaže kao krinka. Redukcija na jezik nalik je grčevitu natezanju, ne bi li se u obrazovnom kaosu pronašao oblik. Tako danas pojava obrazovanja postaje ili nerazumljivim razvodnjenim govorenjem bilo kakvim riječima ili pak, postavljajući jezičnost na mjesto zbilje, prerasta u govornu maniru.

Središnje značenje jezika za ljudski bitak preobrtanjem pozornosti pretvorilo se u fantom.

U toj nezaustavljivoj rastvorbi jačaju obrazovne zbiljnosti koje pokazuju putove uspona: ondje gdje je riječ o stručnom znanju, egzaktna je stručnost postala samorazumljivom. Rašireno je specijalističko umijeće; tomu pripadajuće znanje može se steći predmetu bliskim ulaženjem u metode te svesti na rezultate u najjednostavnijim oblicima. Posvuda u kaosu ima oaza, ondje gdje ljudi nešto uspijevaju stručno učiniti. Ta je stručnost, međutim, raspršena; pojedinac umije samo nešto pojedinačno, a to je umijeće često nalik ograničenoj sferi, koju on tek posjeduje, ali je ne sjedinjuje sa svojim bićem i sveobuhvatnom cjelinom obrazovane svijesti.

U: Duhovna situacija vremena, prevela Vera Čičin-Šain, Matica Hrvatska, Zagreb, 1998.